

पहिलो परिच्छेद

१.१ विषय परिचय

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको जन्म वि.स. २००४ असोज ९ गते काठमाडौंको यट्खामा भएको हो । उनको शिक्षा स्नातक तह सम्मको रहेको छ । जन्मनु भन्दा ३ महिना अगाडि नै बुवा पूर्णबहादुर श्रेष्ठको मृत्यु भइसकेको कारण उनको बुवाको अभिभावकत्वको माया पाउन सकेका थिएनन् । कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ पेसाका हिसाबले एक कुशल व्यापारी हुन् ।

संस्कृत साहित्यका विशिष्ट चिन्तक आचार्य विश्वनाथले महाकाव्यलाई यसरी परिभाषित गरेका छन् । उनका अनुसार- महाकाव्य सर्गबद्ध हुन्छ र त्यसको नायक शूर सद्वंशी, क्षेत्रीय, एकै वंशका धेरै पनि हुन सक्दछन् । शृङ्गार, वीर र शान्तमध्ये कुनै एक अङ्गी र अन्य अङ्ग रस हुनुपर्दछ । कथानक नाटकीय पञ्च सन्धि समन्वित हुनु पर्दछ । कथानक इतिहासप्रसिद्ध र सज्जनाश्रित हुनु आवश्यक हुन्छ । सुरुमा वस्तु निर्देश, नमस्क्रिया वा आशीर्वाद रहनु पर्दछ । सत्पात्रको गुणको बयान र दुर्जनको निन्दा गरिएको हुनु पर्दछ ।

‘उर्वशी’ खण्डकाव्य कथावस्तुका दृष्टिले अंशतः महाभारतको वन पर्वमा वर्णित उर्वशी विषयक कथामा आधारित भए पनि आफ्ना निजी स्वरूप र विशेषताले गर्दा नितान्त मौलिक र नवीन बनेको छ । वि.सं. २०१८ सालदेखि ‘झर्ना’ शीर्षकको कविता प्रकाशित भएदेखि कविता लेखन कार्यलाई निरन्तरता दिदै आइरहेका नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले पहिलो कविता सङ्ग्रह ‘ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति’ (२०४६) सालमा भारत निराला प्रकाशनले प्रकाशन गरेको थियो । यस खण्डकाव्यमा शृङ्गार रस अङ्गी रसका रूपमा आएको छ भने रौद्र आदि रसको पनि प्रयोग गरिएको छ साथै यस खण्डकाव्यमा बद्ध लयढाँचाको गीतिगुणयुक्त सुमधुर प्रयोग गरिएको छ ।

कविता विधा नेपाली साहित्यको ज्यादै महत्त्वपूर्ण विधा हो। साहित्यको लयगत र साङ्गीतिक भेद नै कविता हो। छन्द वा लयलाई मूल आधार मानेर साहित्यको वर्गीकरण गर्दा समग्र साहित्य गद्य र

पद्य गरी दुई भेदमा विभक्त हुन्छ। गद्यविधाको विपरीत छन्दको प्रयोग गरी रचना गरिने विधा नै पद्य हो र पद्य कविता विधाको पुरानो नाम पनि हो। त्यसैले लयात्मक प्रधानता भएको एकालापपूर्ण कथन पद्धतिमा सिर्जना हुने साहित्यिक विधा कविता हो। कविताको आयाम १लम्बाइ, चौडाइ र गहिराइ० को विस्तारका कारणले कविताभित्र पनि उपविधाको निर्माण हुन पुग्दछ। यस परिच्छेदमा आयामका आधारमा कविताका विविध रूपको परिचय दिई बृहत् आयाम महाकाव्यको सैद्धान्तिक चर्चा गरिएको छ। कविताको आयाम विस्तारका कारण यसका विविध रूपको निर्माण हुन पुग्दछ। जीवनका सूक्ष्मतमदेखि स्थूलसम्मका अभिव्यक्तिहरू कविताको आयामभित्र प्रवाहित भएका हुन्छन्। कविताको सबैभन्दा सानो रूपगत आयाम मुक्तक हो भने सबैभन्दा ठुलो आयाम महाकाव्य हो। कवितामा जीवन र जगत्को अनुभूति एक हरूफ, चार पाउदेखि लिएर एउटा सिङ्गो र बृहत् महाकाव्यसम्म विस्तारित हुन सक्छ ।

१.२ प्रकाशित कृति

यसमा जम्मा २३ वटा कविताहरू सङ्ग्रहित छन्, जसलाई तिन समूहमा बाँडिएको छ । समूह 'क' मा 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' भित्र ८ वटा कविताहरू, समूह 'ख' मा 'म र माछापुच्छे' र समूह 'ग' मा 'मेरी प्रियसीलाई' भन्ने नाम दिइएको छ । साहित्य लेखनको प्रेरणा आफ्नो आमालाई बनाउने कवि श्रेष्ठको पहिलो प्रकाशित कृति 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति (२०४६) कविता सङ्ग्रह हो । ५६ पेज भएको यस कविता सङ्ग्रहको सम्पादन तथा प्राक्कथन डा. तारानाथ शर्माको रहेको छ भने आशीर्वाचन सिद्धिचरण श्रेष्ठको रहेको छ ।। यी मौलिकताले गर्दा नै 'उर्वशी' को कथावस्तु प्रसिद्ध र उत्पाद्य स्रोतको मिश्रित रूप लिई प्रस्तुत भएको छ । प्रस्तुत खण्डकाव्य दैत्यहरूलाई पराजित गरी फर्केका वीर अर्जुनका सम्मानमा आयोजित सभामा अर्जुनलाई देखेर उर्वशी अर्जुनप्रति अनुरक्त भएसम्मको घटना आदि भाग, त्यसैगरी उर्वशी अर्जुनका शयनागारमा पुगी अर्जुन उसमा त्याग र भोगको द्वन्द्व चलेको घटनासम्म पुग्दा यस खण्डकाव्यको मध्यभाग र अर्जुनका त्यागको निर्णयपछि क्रोधान्धी उर्वशीले श्राप दिएको घटनासम्म पुग्दा यस खण्डकाव्यको

अन्त्य भाग निर्माण भएको छ । राष्ट्रियतापरक, प्रकृतिपरक प्रेमपरक र अन्य विविध विषयवस्तुका आधारमा कविता रचना गरिएको यस सङ्ग्रहमा ६ हरफे मुक्तकीय शैलीका कवितादेखि लिएर ४९ हरफसम्मका कविताहरू रहेका छन् । ‘प्याय्याः गु सः (२०४८) नरेन्द्र बहादुर श्रेष्ठको दोस्रो प्रकाशित कविता सङ्ग्रह भए तापनि यो नेवारी भाषाको पहिलो कविता सङ्ग्रह हो । जम्मा ३० वटा कविता रहेको यस सङ्ग्रहमा ६२ पेज रहेको छ । जम्मा ३० वटा कविताहरू समेटिएको छ यस सङ्ग्रहमा ९ वटा कविताहरू नरेन्द्रबाट रचिएका नयाँ नेपाली कविताको अनुवादित रूप हो भने बाँकी २१ वटा कविता ‘ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति’ सङ्ग्रहका कविताहरूको नेवारी भाषामा अनुवादित रूप हो । ‘प्याय्याः गु सः को नेपाली अनुवाद ‘प्यासी स्वर’ भन्ने बुझिन्छ । यसरी कवि नरेन्द्र बहादुर श्रेष्ठले थुप्रै फुटकर कविताहरू विभिन्न पत्र-पत्रिकामा छपाउने क्रममा १९ वर्ष पछाडि आफ्नो तेस्रो कविता सङ्ग्रह ‘सालिकको साम्राज्य’ जनमत प्रकाशन नेपाल (२०६७) प्रकाशन गरेका छन् । सम्भोग, विप्रलम्भ, पुत्रोत्पत्ति आदिको वर्णन महाकाव्यमा हुनु पर्दछ । रणप्रयाण एवं सत्को विजय देखाइएको हुनुपर्दछ । नायक, कथानक वा कविको नामबाट महाकाव्यको नामकरण गरिएको हुनु पर्दछ । विविध छन्दको प्रयोग गरिनुका साथै सर्गको अन्त्यमा छन्द बदल्नु पर्दछ । आचार्य विश्वनाथ को प्रस्तुत परिभाषाले परम्परित परिभाषाहरूको समर्थन मात्रै नगरी केही नवीन पक्षलाई पनि समेटेको देखिन्छ । चतुर्वर्गफलको सिद्धिमध्ये कुनै एउटाको प्राप्तितर्फ परिभाषाले सङ्केत गरेकोले उनको विचार ललित वा कलात्मक महाकाव्यतिर बढी झुकेको पाइन्छ ।

श्रेष्ठले थाइल्याण्ड, जर्मनी, चीन, अमेरिका आदि देशहरू समेत भ्रमण गरिसकेका छन् । यस्तै अङ्गीरसमा करुण रसको कुरा उल्लेख नगर्नाले पनि यो कुरालाई पुष्टि गर्न थप मद्दत पुगेको छ । विश्वनाथको यस परिभाषाले महाकाव्यलाई ज्यादै औपचारिक रचनाका रूपमा परिभाषित गरेको छ । यसै गरी पाश्चात्य साहित्य चिन्तक एवर क्रम्बेले महाकाव्यको परिभाषा दिने क्रममा महाकाव्यलाई साहित्यिक र ऐतिहासिक हाँगाहरूमा विभाजन गर्दै आलङ्कारिक रूपमा मनोरञ्जन पाराले लेखिएको रचनालाई साहित्यिक महाकाव्य र ऐतिहासिक पारामा कथानकमा समय अनुसार

स्वरूप निर्माण गरिएको महाकाव्यलाई ऐतिहासिक महाकाव्य मानेका छन् । विभिन्न त्रिवेणी काव्य चिन्तना जस्ता पत्रपत्रिकाको पनि सम्पादन गरिसकेका श्रेष्ठले उपत्यका व्यापी साहित्य सम्मेलनमा गद्यतर्फ सान्त्वना (२०२९ जेष्ठ २५), व्यथित काव्य पुरस्कार(२०५०), वि.डी. त्यागी साहित्य सम्मान, अलिमियाँ लोक वाङमय प्रतिष्ठान सम्मान (२०६७), महाकवि देवकोटा शतवार्षिकी सम्मान आदि सम्मान तथा पुरस्कारहरू पनि प्राप्त गरिसकेका छन् । उनको यस विचारले विषयानुरूप महाकाव्यलाई विभाजन गरेर अध्ययन गर्न सकिने कुरालाई सङ्केत गरेको छ ।

यसैगरी पाश्चात्य समालेखक सि।एम। बाबराले महाकाव्य सम्बन्धी परिभाषा अनुसार - त्यो बृहदाकार कथात्मक काव्य महाकाव्य हो जसमा महत्त्वपूर्ण र गरिमामय घटनाको वर्णन हुन्छ तथा त्यसमा केही पात्रहरूको क्रियाशील एवं भयङ्कर कार्यले भरिएको जीवनकथा हुन्छ । त्यो पद्धति हामीलाई घटना र पात्रले हाम्रो हृदयमा मानवीय उपलब्धिहरू तथा गौरव र महत्त्वमाथि दृढ आस्था उत्पन्न गरिदिन्छन् । सि।एम।बाबरा, सन् १९४५: पृ. १६० । उनको यस भनाइले महाकाव्यलाई ज्यादै गहन काव्यका रूपमा परिभाषित गरेको छ । यसै गरी अन्य केही ग्रन्थहरूले पनि महाकाव्यलाई परिभाषित गर्ने काम गरेका छन् । जसमध्ये एक उल्लेख्य परिभाषा अनुसार वीरतापूर्ण कार्यको सुविस्तृत रूपमा वर्णन गरिएको वर्णनात्मक कविता नै महाकाव्य हो । यसमा नायक प्रायः एउटै हुन्छ । उच्चस्तर राष्ट्रिष्ठा, सार्थकता शौर्य आदिको विस्तृत वर्णन समेत यसमा हुन्छ । यस विचारले महाकाव्यलाई वीरतापूर्ण एउटा भएको विस्तृत कथाका रूपमा चिनाएको छ । यसै गरी अर्को थरि परिभाषा अनुसार महाकाव्य भनेको गम्भीर रूपमा लेखिएको आख्यानात्मक एवं आलङ्कारिक पदावलीको प्रयोग गरिएको दैवी वा अर्ध दैवी पात्रको समावेश भएको औपचारिक एवं वृत्ताकार शैलीमा लेखिएको रचना हो । एम।एच। अब्राहम्स, सन् १९९३: पृ. ५३० । यस परिभाषाले महाकाव्यलाई आख्यानात्मक, आलङ्कारिक भाषा भएको दैवी पात्रको प्रयोग हुने विशिष्ट रचनाका रूपमा चिनाएको छ ।

१.३ शोधविधि

प्रस्तुत शोध कार्य सम्पन्न गर्न शोधार्थीको आवश्यकताको लागि शोधनायक सँगको कुराकानी, शोधनायकका मूल कृतिहरू तथा अन्य फुटकर रचनाहरूबाट प्राप्त लिखित एवम् मौखिक जानकारी आदिलाई लिइएको छ। नेपालको साहित्यिक पृष्ठभूमिमा उत्कृष्ट प्रतिभाशीले सिद्धिचरण श्रेष्ठ जन्मेका थिए १९६९ मा। उनले साहित्यको क्षेत्रमा आफ्नो विशेष प्रभाव प्रकट गरेका छन्। श्रेष्ठको जन्मस्थल ओखलढुङ्गा थियो, जहाँ उनले आफ्नो प्रारम्भिक शैक्षिक अध्ययन पूरा गरेका थिए। उनले अंग्रेजी र नेपाली साहित्यको अध्ययन गर्ने बारे आफ्नो गहन रुचाइएका थिए। उनी बालकवि नभनौं, तर साहित्यको साथै सामाजिक, राजनीतिक, प्राकृतिक भावनालाई प्रकट गर्ने शैलीमा नेपाली साहित्यलाई नै एक अलग पहिचान दिएका थिए। साथै यस कृतिका लेखक र अन्य तत्सम्बन्धी विज्ञहरूसँग सम्पर्क राखी जानकारी लिइने भएकाले सम्पर्क विधि अपनाई साहित्यिक विधाका विभिन्न पुस्तक, पत्रपत्रिकाहरूमा भएको समीक्षा, समालोचना आदिसँग सम्बन्ध राख्नु पर्ने भएकाले पुस्तकालयीक पद्धति पनि अपनाई शोधपत्र तयार गरिएको छ।

१.४ उपसंहार तथा निष्कर्ष

बेलायतमा हाउस अफ लर्डमा प्रबुद्ध वर्ग, देशले मानेका र सम्मान गरेका विषयविज्ञ र विशेषज्ञ रहने व्यवस्था छ। नेपालको साहित्यिक पृष्ठभूमिमा उत्कृष्ट प्रतिभाशीले सिद्धिचरण श्रेष्ठ जन्मेका थिए १९६९ मा। उनले साहित्यको क्षेत्रमा आफ्नो विशेष प्रभाव प्रकट गरेका छन्। श्रेष्ठको जन्मस्थल ओखलढुङ्गा थियो, जहाँ उनले आफ्नो प्रारम्भिक शैक्षिक अध्ययन पूरा गरेका थिए। उनले अंग्रेजी र नेपाली साहित्यको अध्ययन गर्ने बारे आफ्नो गहन रुचाइएका थिए। उनी बालकवि नभनौं, तर साहित्यको साथै सामाजिक, राजनीतिक, प्राकृतिक भावनालाई प्रकट गर्ने शैलीमा नेपाली साहित्यलाई नै एक अलग पहिचान दिएका थिए।

हाउस अफ लर्ड राजनीतिज्ञभन्दा फरक पृष्ठभूमिका विषयविज्ञहरूलाई राखेर बनाइएको हुन्छ । यसमा ७८५ सदस्य हुन्छन् । यो सभाले हाउस अफ कमन्सबाट भएका त्रुटि-कमजोरी सुधार गर्ने र सुझाव दिने काम गर्न सक्ने क्षमता राख्छ । २००४ मा जन्मेका नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठले साहित्यको प्रति उनीको आकर्षण अत्यन्त बढी रहेको थियो । उनले आफ्नो स्कुली दिनदेखि लेखनमा रुचाइएका थिए र जनकवि केशरी धर्मराज थापाद्वारा रेडियो नेपालको माध्यमबाट प्रसारित "भानुको स्मृति" शीर्षकको कवितामा उनको प्रवेश हुनुभन्दा अगाडि केही उच्च राजनीतिक, सामाजिक र प्राकृतिक भावनालाई छान्ने शैलीले उनले साहित्य जगतमा पहिचान बनाइयो ।

सिद्धिचरण श्रेष्ठले नेपाली साहित्यमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिएका हुन् । उनको मुलुकी जन्मस्थल ओखलढुङ्गा नै उनको निवासको स्रोत थियो जहाँ उनले आठ ग्रेड सम्मको शिक्षा लिएका थिए । थोरै मात्र औपचारिक शिक्षा र पढाइमा अलिकति बाध्यता भएको अनुसार उनले अंग्रेजी र नेपाली साहित्यको गहन अध्ययन गरेका हुन् ।

Plagiarism Report

Thesis Details

Thesis Title	Input Thesis.docx
Author	Ayush Batala

Plagiarism Analysis

Plagiarized Percentage	29.1%
------------------------	-------

Sources

Index	Source Thesis	Author	Percentage
1	कव_नरनदरबहदर_शरषठक_कवत_सडगरहक_अधययन.docx	Nishant Uprety	26.1%
2	उरवश_खणडकवयक_पतरवधन.docx	Ankit BK	3.0%